

HADIK ALTÁBORNAGY PORTYÁZÓ MENETE BERLINBE, 1757-BEN.

Egy rajzmelléklettel.

Hadik András altábornagy, Mária Terézia és II. József uralkodása idején a legkiválóbb katonák, a legjelesebb vezérek közé tartozott; dicsőségteljes életét, mint tábornagy, futaki gróf, az udvari hadi tanács elnöke és Bács megye főispánja végezte be, Bécsben, 1790 márczius 12-én.

Legkiválóbb hőstette berlini portyázó menete volt, mely bőséges hadi tapasztalatok alapján terveztetett, nagy figyelemmel készítettett elő és oly elővigyázattal, oly bátorsággal és merészséggel lön végrehajtva, hogy általa úgy a vezér, mint a csapatok is a legnagyobb dicsőséget vívták ki.

Mielőtt ez eseményt bővebben fejtegetnénk, a két hadakozó fél általános viszonyairól kell néhány szóval megemlékeznünk.

A Daun tábornagy által 1757 június 18-án *Kolin*-nál kivívott fényes győzelem a porosz király diadalmas előrenyomulását egy időre megakasztotta, őt Prága város ostromának megszüntetésére és ezután Csehország elhagyására kényszerítette. Az osztrák fő-sereg, Lothringeni Károly herczeg vezetése alatt, a porosz királyt nyomon követte, Gabelt és Zittaut elfoglalta és különösen a porosz herczeg seregében, mely a kolini csatából menekült csapattestekből állott, annak visszavonulása alkalmával tetemes veszteségeket okozott. A porosz herczeg nemsokára ezután elhagyta a sereget, melynek parancsnokságát Braunschweig-Bevern herczeg vette át.

1757 augusztus elején a porosz király Weissenbergnél Bevern

herczeggel egyesült és így ismét tekintélyes sereg fölött rendelkezhetett, de helyzete mindazonáltal válságos volt. Lothringeni Károly nagy túlerővel állt vele szemben; Jahnus osztrák tábornok benyomult Sziléziába, a Kreuz tábornok alatt álló kis porosz hadtestet megverte és Landshut mellett a hegyek közt foglalt állást; végre pedig Ausztria szövetségesei is mozgolódni kezdtek. Az oroszok már benyomultak volt Poroszországba, a svédek Pomerániában fészkeltek be magukat, a francziák D'Estrée tábornoszernagy alatt a porosz király szövetségeseit, a hannoverieket, kiket Cumberland herczeg vezetett, a Hastenbeck melletti ütközetben megverték és az úgynevezett seveni conventiot erőszakolták ki, melynek értelmében a hannoveriek teljes tétlenségre kényszerítetttek, maga Hannover pedig majdnem teljesen a francziáknak lőn kiszolgáltatva. A birodalmi működő hadsereg a francia segély hadtesttel egyesülve Hildburghausen és Soubise herczegek alatt Szászország felé menetelt.

II. Frigyes eme szorult helyzetében legelőször a hozzá legközelebb álló ellenségtől akart megszabadulni és így Lothringeni Károly ellen fordult. Augusztus 16-án Bernstädtel mellett táborba szállt, avval a szándékkal, hogy onnan a herczeget Wittgendorf mellett elfoglalt állásában megtámadja. De a herczeg jól tudta, hogy a halogatás a porosz király helyzetét mind rosszabbá fogja tenni, e mellett az általa elfoglalt állás oly előnyös és biztos volt, hogy a király maga is beláthatta, hogy támadás esetén sikerre alig számíthat; mindennek daczára a király Lothringen herczeget augusztus 16-tól 19-éig naponta harczra ingerelte; de ágyúzása teljesen eredménytelen maradt.

Végre is a dolgok állása a királyt más elhatározásra bírta; eltökélte, hogy Hilburghausen herczeg ellen, ki a birodalmi sereget vezette, fog nyomulni.

Lothringeni Károly herczeg megfigyelésére 40 zászlóaljjal és 70 lovas századdal Bevern herczeget hagyta vissza és augusztus 26-án, miután még a cseh határon állott Keith tábornagy hadtestével egyesült volt, Drezda felé menetelt, hogy a birodalmi hadsereg útját állja, mely időközben Eisenach és Gotha alá érkezett és Lipcse felé nyomult előre. Szeptember 12-én Frigyes 22,000 emberrel Erfurthoz érkezett.

Bevern herczeg ez alatt hadseregével Görlitzre menetelt és ott

állást foglalt, míg Winterfeld tábornokot Moysra küldte, hol az megállapodott.

Lothringeni Károly a Bevern csapatai által megszállva tartott Bautzent elfoglalván, ezáltal az összeköttetést Bevern hercege és a porosz király serege közt megszakította, a fősereggel Ostritzig menetelt, báró Marschall tábornagyot és Hadik altábornagyot pedig 10,000 emberrel Bautzenben hagyta vissza, hogy ezek a Szászországból vezető utakat megfigyeljék.

Lothringeni Károly hercegnek szándéka az volt, hogy Bevern herceget állása elhagyására kényszeríti és így a hadszínhelyet Sziléziába helyezi át.

A Moys melletti győzelmes ütközet után, melyben Nádasdy tábornok Winterfeldet megverte, Bevern hercegnek attól kellett tartania, hogy Károly herceg a fősereggel a Neissen átkelve, a Sziléziába vezető utat előtte elállja. Hogy ezt megakadályozza, igyekezett őt megelőzni s azonnal elindulván, szeptember 19-én Liegnitz alá érkezett.

Midőn Lothringeni Károly ezt meghallotta, látván, hogy az út Schweidnitz felé szabadon áll, ennek ostromát határozta el. Ennek folytán tehát Bevern herceget Lauben, Löwenberg, Goldberg és Jaueren át követte, hol azonban a Schweidnitz körülszárolására vonatkozó intézkedések őt több napig feltartóztatták. Szeptember 25-én Liegnitz közelébe érkezvén, Nikolstadt és Greibing mellett előnyös állást vett, miáltal Bevern herceg útját Boroszló, Schweidnitz és egész Felső-Szilézia felé teljesen elvágta.

A porosz király seregét most Bevern hercegetől nagy ür választotta el, melyen át az út Brandenburgba és Berlinbe — a király székhelyére — nyitva állott. Az időpont tehát egy vakmerő vállalat kivételére legalkalmasabbnak látszott. Egy portyázó hadtest Berlinbe küldésének eszméje némely írók szerint Lothringeni Károly herceg, mások szerint Hadik elméjében fogamzott meg.

Eleinte az volt a szándék, hogy a svédekkel együtt működve indítsanak Berlin ellen egy vállalatot, de ez a két sereg egymástól való nagy távolsága miatt nem volt kivihető.

Az időpont most volt a legalkalmasabb és így habozásnak helye nem lehetett. Károly herceg a portyázó menet vezetésére Hadik altábornagyot szemelte ki s őt e célból Bautzennél Mar-

schall tábornagynál hátra hagyta. A mint Marschall hírt vett arról, hogy a porosz király Lipcsébe érkezett, az Elsteren át az Elba ellen nyomult és Losy ezredest 1000 horvattal és 800 huszárral e folyamhoz küldte, hogy azt Schwandau-tól Meissenig megfigyelje. Hadik Elsterwardara nyomult előre, hol október 10-én összegyűjtötte a kis hadtestet, melylyel Berlin ellen működendő volt.

A berlini vállalatra Hadik: 900 fő német gyalogságot, 2100 határórt, köztük 2 gránátos századot, 1000 német lovast, 1100 magyar huszárt, összesen 5100 főt, ezek közt 2100 lovast választott ki. Ezenkívül még 2 háromfontos és 4 hatfontos löveget is vitt magával. Hadik altábornagyon kívül e hadtesthez még Babocsay, Mitrovsky gróf és Kleefeld tábornokok voltak beosztva.

A visszavonulási vonal biztosítására Hadik 1000 határórt, 240 német lovast és 300 huszárt, összesen 1540 embert 540 lóval és 2 hatfontos ágyúval Kleefeld tábornok parancsnoksága alatt Elsterwardánál avval a feladattal hagyott vissza, hogy a fekete Elstert és Röder folyót Herbergtől Grossenhaynig megfigyeljék és a Hoyerswardára vezető úton lévő Senftenberget megszállják; mert Hadik visszavonulását ezen a helyen át szándékozott végrehajtani.

100 huszár válogatott lovakon kis osztályokba tagozva a menetvonalon állítottatott fel a végből, hogy az összeköttetést Hadik, Kleefeld és Marschall közt fentartsa. További 300 huszár, Ujházy ezredes parancsnoksága alatt, a főoszlop baloldalának biztosításával volt megbízva. A főoszlop tehát csak 3160 embert, ezek közt 1160 lovast számlált.

Hadik ez előkészületek után *október 11-én* indult el csapataival Elsterwardáról és első nap $2\frac{1}{2}$ mérföldet menetelt egész Dobrilughig; másnap, *október 12-én*, 3 és $\frac{3}{4}$ mérföldnyi menet után Luckauba érkezett. Másnap Ujházy ezredes osztályával elhagyta a főoszlopot és Golsenen és Baruthon át Mittenwalde felé nyomult, avval a feladattal, hogy útjában annyi hadi sarcot vessen ki, a mennyit egyáltalán csak lehetséges. Maga Hadik altábornagy *október 13-án* a főoszloppal $2\frac{1}{4}$ mérföldnyi menetelés után Lübbenbe érkezett. Itt úgy rendelkezett, mintha az volna szándéka, hogy a Spree jobb partján az Odera melletti Frankfurtig cordon-vonalat huzzon.

Október 14-én még hajnalhasadta előtt ismét útra kelt és

menetét a Spree bal partján a legrövidebb és legegyszerűsebb úton folytatta Berlin felé, miután egy huszár-osztályt Beeskowra küldött volt, hogy a Spree folyón ott átvezető hidat számára biztosítsa és egyúttal a vidéket az Odera felé megfigyelje. Ezen a napon Hadik 3 mérföldnyi menet után Buchholzra érkezett.

Menetközben Hadik altábornagy egy különítményt a Spree jobb partján Neu-Schadowra küldött, hogy az ott lévő összes vasöntő kohókat és a löszerek előállítására szolgáló egyéb gépeket elrombolja; 230 bomba, 800 granát, 1900 golyó és 25 réz golyóforma Lübbenbe szállított, a készlet maradéka pedig, mintegy 2000 bomba és sok még hasznavehetetlen granát a Spree dobott.

Október 15-én, 4 mérföldnyi erős menetelés után, Hadik Königs-Wusterhausenig érkezett. Innen Ujházy ezredes azt a parancsot kapta, hogy a potsdami úton Berlin felé meneteljen és a fővárost a potsdami kapun át fölriassza.

Miután az út Wusterhausentól Berlinig nyílt vidéken vezet keresztül és Hadiknak legfőbb gondja az volt, hogy Berlint minél kisebb távolságra lehetőleg észrevétlenül megközelítse, *október 16-án* jóval hajnalhasadta előtt útra kelve, a főútról jobbra, az úgynevezett Királyi Erdőbe tért le és 4 mérföldnyi menetelés után az erdőn át észrevétlenül Berlinnek az erdő előtt, attól csekély távolságra, levő sziléziai kapujához ért.

Hadik altábornagy, ki vállalatának minden részletét már jó előre igen alaposan megfontolta, a menetállomások mindegyikén oly intézkedéseket tett, melyek a vállalat titokban tartását teljesen biztosították s megakadályozták azt, hogy a porosz főváros szándékáról előbb értesüljön, mint ő maga Berlinbe ér. Valóban, a főváros katonai parancsnoka, Rochow altábornagy, csak igen homályos híreket vett egy Berlin felé közeledő ellenséges lovas csapatról, s ennek ellenében elegendő biztosító rendszabálynak vélte azt, hogy a kapuk őrségeit megkettőztette.

Hadik ennek következtében a poroszok által a város megközelítésében semmiképp sem akadályoztatott, s mivel a főváros helyőrsége a város előtt semmiféle védő rendszabályt nem fogantatosított, az erdőből való kibontakozás után csapataival a város előtt folyó Flossgraben mentén előnyös állást foglalhatott, elővédje pedig a Flossgraben hídján átkelve, a sziléziai kaput 6 — 700 lépésre

megközelíthette, mielőtt a poroszok jöveteléről még csak tudomást is nyertek. Még hátralevő csapatait Hadik olykép csoportosította, hogy azok számereje kivehető nem volt, de sőt azok száma sokszorta nagyobbnak látszott, mint a mekkora tényleg volt.

A Flossgrabennál való megérkezés után Hadik altábornagy *Geiszt* huszár századost, mint hadi követet, egy trombitással Berlinbe beküldte, a fővárost 300,000 tallér hadi sarcz fizetésére és a város négy képviselőjének hozzá való küldésére szólítván föl, azon hozzáadással, hogy ha e követelése egy óra lefolyása előtt nem teljesítetik, a város lövetését azonnal megkezdi, s általában mindazon kényszerítő eszközöket alkalmazza, melyekre őt a hadi szokások feljogosítják.

Geiszt százados csak 1¹/₂ óra mulva tért vissza a fővárosból, az elnök, a polgármester és a tanács által aláírt azon válaszszal, hogy «miután a főváros hatósága a neki átadott parancs helyességéről és hitelességéről meggyőződve nincs, érdemleges választ annál kevésbé adhat, miután a főváros hatósága a helybeli katonai kormányzó rendelkezése alatt áll; az állítólagos parancs egyébiránt a kormányzóval közöltetett, ki azt válaszolja, hogy ha egy ellenséges tábornok a fővároshoz oly közel lenne, arról neki tudomásának kellene lenni, különben pedig a kormányzó elegendő katonai erő fölött rendelkezik, s a fővárost illető kívánalmait tehát hozzá intézze».

Nyilvánvaló volt, hogy a berliniek a hadi követet szándékosan tartották a kiszabott időn túl vissza, Hadik altábornagy tehát minden további tétovázás nélkül a már előkészített támadáshoz látott, melynek első tárgya a sziléziai kapu és az ettől jobbra levő Spree-híd volt.

A támadásra a csapatok következőkép rendeltettek :

A *Ried* báró ezredes által vezetett elővéd 150 önkéntesből, egy gradiskai és egy szluini gránátos századból, a még ott levő határőrökből és 2 három fontos ágyúból állott.

Az elővédet *Sulkovszki* herczeg ezredes parancsnoksága alatt 2 összetett német gyalog zászlóalj követte, 2 hat fontos ágyúval.

Ezután következtek a *Babochay* tábornok által vezetett magyar huszárok és *Mittróvszky* tábornok és gróf *Gourcy* — savoyai

dragonyos ezredbeli — ezredes parancsnoksága alatt álló német lovasság.

Tartalékul maradt a 2 német gyalog zászlóalj, 2 magyar huszár-osztály és 3 német lovas osztály.

Ried ezredes a sziléziai kapu felé előnyomulván, a kapu előtti házakat az önkéntesek által megszállatta. Egyidejűleg a gránátos századok egyikét a 2 ágyúval a város körfalán kívül a Spree felé jobbra küldötte; e század közvetlen a Spree partján foglalt állást, olyképp, hogy a körfalnak a Spree áttörése által okozott nyílásán át a városba tüzelhessen.

A poroszok, mintegy 300 fő, részint a Spree hídját szállották meg, a felvonó hídnál, részint a híd mögött a Spree jobb partján, a stralau külvárosban foglaltak állást.

Első faladat volt a felvonó híd lánczait az ágyúkkal szétzúratni. Ezt a *Thum* tüzemester által irányított lövegek oly jelesül oldották meg, hogy a lánczok már harmadik lövéssel szétzúztak, mire a felvonó híd leesett.

Míg ez a Spree mellett történt, Ried ezredes a sziléziai kaput a két előre vont hat fontos löveggel betörette s a tört részt az elővéd ácsaival kitégíttatván, a kaput teljesen felnyitatta. Mihelyest a kapu megnyílt, az önkéntesek, a második gránátos század és a határőrök benyomultak. Az önkéntesek leküzdötték a kapu-őrséget, ennek nagyobb részét foglyul ejtven, a többiek pedig a Spree-híd ellen nyomultak, melynek felvonó lánczait ép e perczen zúzták szét *Thum* tüzemester golyói, s mely ellen a Spree-parton levő gránátosok is előtörték. A kedvező alkalmat fölhasználva, a gránátosok azonnal a hídra rohantak s a poroszokat szuronynyal megtámadván, a hídról, melyen 14 porosz holtteste maradt, elűzték. A vissza vonuló poroszok a stralau külvároson tartózkodás nélkül, a legnagyobb rendtelenségben futottak át; Berlin belvárosa szegélyén rövid időre megállapodtak ugyan, de midőn látták, hogy az osztrákok őket követik, a Spree jobb partját elhagyva a Köln nevű városrészbe tértek, hol a helyőrség gyülekezett.

Hadik altábornagy ez idő alatt a határőrök 700 főnyi csapatát, *Sulkovszky*, *Babochay*, *Mitrovszky* és *Gourey* csapatait a sziléziai kapun át ama szabad térre vezette, mely a körfal és a Luizakülváros közt fekszik. A tartalék a *Flossgraben* hídján átkelve, a

sziléziai kapu előtt, a körfalon kívül maradt s az országút két oldalán állott föl.

A berlini helyőrség, mely a kölni városrészben gyülekezett, végre szintén megmozdult s a Louiza-külváros két utcáján szintén a szabad térre vonult s Hadik csapataival szemben fejlődött. Az egész két gyöngye zászlóalj volt, mindegyik 2—2 zászlóval. Mintegy 300—400 ember a Kottbusi kapunál állott.

Ez utóbbiakra támaszkodva, a poroszok szakaszonként való jobbra kanyarodással a körfal mellé húzódtak, nyilván azon szándékkal, hogy azután balra fejlődve, az osztrák csapatok baloldalát megtámadják és a sziléziai kaputól elnyomják.

Hadik nyugodtan szemlélte e mozdulatot; a kellő pillanatban azonban, mielőtt a poroszok a tervezett új arczonalat megalkották volna, lovas osztályaival balra kanyarodva, hirtelen balra felfejlődött s egész lovasságával egy harcvezetékben a poroszokra rontott. Most ezek is siettek fejlődni s a magyar huszárok heves rohamát élénk puskatűzzel fogadták, de ez a lovasság meglepő rohamát föl nem tartóztathatta. A lovasság betört a poroszok soraiba, Ried ezredes pedig gyalogságával szuronyt szegezve jobb oldalukat rohanta meg, s a harc rövid pillanatok múlva az osztrák-magyar csapatok teljes győzelmével ért véget. *A két porosz zászlóalj teljesen megsemmisült.* Legnagyobb része elesett, egy kis része pedig fogásba jutott.

A Kottbusi kapunál álló porosz csapatok erre megfutamodtak, de a magyar huszárok elérték őket s részint összevagdalták, részint elfogták.

A berlini helyőrség ugyan ez egyetlen csapással megvolt semmisítve, de Hadik helyzete ennek daczára sem volt teljesen biztos. Később hallotta ugyan, hogy a berliniek 15,000 főnyi erőre becsülték csapatait, de ő maga jól tudta mivel rendelkezik s nem tartván kizártnak azt, hogy a népes, nagy főváros még további csapatokkal is rendelkezik, a nagy város kizsákmányolása helyett célszerűbbnek tartotta az első ijedelem hatása alatt követeléseit megújítani.

Ez okból báró *Walterskirchen* százados személyében újból hadi követet küldött a városi tanács elnökéhez, tudatván vele, hogy a fővárosnak ura lett, s felhívja a tanácsot, hogy a császárné és

királyné kegyelmével, melyet a tanácsnak újból felajánl, vissza ne éljen, a város feje fölött lebegő veszedelmet követeléseinek teljesítése által igyekezzék elhárítani s az előbbi engedetlensége miatt fölemelt hadi sarcz fejében 500,000, a csapatok részére pedig 100,000 tallért annál is inkább rögtön lefizessen, mert különben a várost szabad zsákmányra bocsátja.

Míg Hadik altábornagy Walterskirchen századost eligazította, a porosz királyné, II. Frigyes neje, Rochow altábornagy berlini katonai kormányzó, s a még ott levő porosz csapatok Berlint elhagyva Spandauba menekültek. A királyné megbízottja által Hadik altábornagnak megizente, hogy a város immár neki teljesen fel van adva, s *bízik Hadiknak, mint magyar nemesnek lovagiasságában*, hogy a lakosság irányában kíméletlenül eljárni nem fog.

Rövid idő mulva megjelent a főváros sindikusa a tanács két tagjával Hadik altábornagy előtt, kijelentvén, hogy *a főváros tanácsa és egész lakossága lábai elé veti magát*, kegyelemért esdekel és igéri, miszerint a hadi sarczot, amennyire csak lehetséges, lefizeti.

A megállapodás az volt, hogy a tanács magát kötelezi 8 óra lefolyása alatt, készpénzben hadi sarczkép 160,000 tallért, váltóban, Hadik altábornagy nevére Bécsben fizetendő 50,000 tallért, végre a csapatok részére szintén készpénzben 25,000 tallért lefizetni. E fizetés a kitűzött időn belül valóban megtörtént.

Hadik altábornagy azt meggátolta ugyan, hogy a berliniek metetéről idő előtt semmit meg ne tudjanak, de hogy mozdulatai II. Frigyes előtt is rejtve maradjanak, ez keresztül vihető nem volt. Frigyes október 12-én érkezett Lipszébe s már a következő napon híret vette, hogy Marschall tábornagy az Elster-vonal felé, Hadik pedig Brandenburg felé működik s így Berlint veszélyezteti. Azonnal intézkedett tehát a veszély elhárítására s mindenek előtt *Dessaui Móríc*z herceget indította útba Berlin felé; majd — attól tartva, hogy a Berlin ellen való támadó menet az osztrákok és a Pomerániában folyton előnyomuló svédek közös hadművelete — Keith tábornagyot 7 zászlóaljjal és 6 lovas századdal Naumburgnál visszahagyva, seregével maga is Berlinnek tartott.

Dessaui Móríc herceg 4 gyalog, 2 dragonyos és 1 huszár ezreddel *október 15-én* Torgaunál kelt át az Elbán s az nap még Jessenig menetelt; Seidlitz tábornokot a huszárokkal még a 15-ére

következő éjjelen előreküldvén, maga másnap Jüterbockra, *17-én* pedig Gr.-Beerenre menetelt, hova éjjel 11 órakor érkezett meg; *18-án* ment a herceg Gr.-Beerenről Berlinbe.

Frigyes maga Lipsét október 16-án hagyta el, 19-én Torgauon át Annaburgra ért, ahol azonban már Hadik visszavonulásáról értesült.

Hadik ugyanis vállalatának minden részletét nagy körültekintéssel állapítván meg, s megfigyelő körletét messze terjesztvén ki, Dessau herceg közeledéséről a Treuenbrietzenbe rendelt különítmény és Újházy ezredes útján idejekorán értesült; nem szándékozván vállalata eredményét kockáztatni s czélját elérvén, haladéknélkül hozzáfogott feladata másik részéhez, mely abból állott, hogy ügyes visszavonulás által fényes hadművelete sikerét betetőzze.

Ennek megfelelőleg Berlint még az *október 17-éről 18-ára* következő éjjel elhagyván, 6 mértföldnyi erős menetben, egy huzomban Storkowra menetelt. Néhány órával Hadik távozása után érkezett be Berlinbe a Dessau herceg elővédét képező Seidlitz huszárezrede, s nyomban megindult az osztrák-magyar csapatok üldözésére. De ezek már oly nagy térbeli előnyt nyertek, hogy a poroszok kimerült huszárai, az üldözés lehetetlenségét belátva, már Köpenicknél megállapodtak.

Storkowon Hadik csapatai számára már jó előre 2 napi eleseg volt előkészítve, melyet azok átvettek s az éjet ott töltötték.

Október 19-én Hadik Storkowról egy különítményt Fürstewalden át az Odera melletti Frankfurtra küldött, hogy e városis megsarczoltassék; a frankfurti különítmény utasított, hogy feladatát megoldván a főcsapathoz Lieberosen ismét csatlakozzék. A főcsapat maga 19-én a 3 $\frac{1}{2}$ mérföldre fekvő Beeskowra menetelt, hol magának a Spree-hídon való átkelést már 14-én, egy oda küldött lovas osztály által, biztosította. Beeskowban néhány órát pihelve átkelt a Spree jobb partjára s a hidat leromboltatván, még e napon a 2 $\frac{3}{4}$ mérföldre levő Lieberosera menetelt, hol a második éjjelt töltötte.

Lieberosen bevonult a frankfurti különítmény, mely 30,000 tallér hadi sarczot hozott magával.

Október 20-án Hadik az országutat elhagyta, hogy az úton fekvő és poroszok által megszállt Peitz kis várat kikerülje, s azután

Fehro helységrél újból a Spree balpartjára kelvén át, a 3¹/₂ mértföldnyire levő Kottbusra érkezett. Innét küldte Hadik Bosfort ör-nagy által vállalata eddigi sikeréről főjelentését, a Berlinben elfog-lalt 6 zászlóval, Lothringeni Károly herezeghez.

Szándéka az volt, hogy Kottbuson éjjelez s csapatainak 21-ére nyugnapot ad, amire azoknak a 10 napi erőltetett menetek után ugyancsak nagy szükségük volt. Ámde 21-én reggel arról értesülvén, hogy a porosz király 19-én Sonnenwaldera, Dobrilughra és Lieben-werdára erős különítményeket tolt előre, melyek oldalába támad-hatnának, sőt visszavonuló vonalát is elvágthatnák, annál is inkább a továbbmenetre határozá el magát, miután Frigyes Torgauban nyilvánosan kijelentette, hogy nem nyugszik addig, míg Hadikot, a ki elég merész volt székvárosát megrohanni, el nem fogja.

Ennek következtében *október 21-én* Kottbust délután el-hagyva, még 3 mértföldet menetelt s Sprembergre érkezett. Itt végre az annyira óhajtott nyugnapot október 22-én megtarthatta.

A porosz király csapatai még október 21-én este elérték a kottbusi kerületet, de a körletükből már kiért osztrák-magyar had-testet nem követték.

Ez különben rájuk nézve már veszélyes is lett volna, mert Hadik immár Marschall tábornagy Bautzennél álló hadtestének közelébe ért s *október 23-án* Hoyerswerdára menetelvén, ennek csapataival az összeköttetést helyre állította. Ugyancsak közelében állott Kleefeld tábornok hadosztálya, a ki az Elster mellől Senften-bergre vonult vissza.

Ujházy ezredes, ki az előremenetnél Hadik baloldalát fedezte, a visszavonulásnál sikerrel oldotta meg e feladatát a főcsapat jobb oldalában. Még az első napokban többször összeütközött Seidlitz huszáraival, kik Köpenikről minden irányban kiküldetvén, őt nyug-talanították s e harcokban 20 huszárt vesztett. Elveszett továbbá ama százados és 50 huszár, a kiket Ujházy Treuenbitzenbe külö-nített ki s akik a Dessau herceg mozdulatairól annak idején oly jó híreket küldtek. Valószínű, hogy a különítmény Seidlitz huszárai által elfogatott. Ujházy október 21-én Senftenbergen Kleefeld tábor-nok hadosztályához vonult be.

Hadik altábornagy berlini menetéről 426 porosz *foglyot* hozott magával; ezek közt volt 1 alezredes, 1 örnagy és 11 főtiszt. A poro-

szok vesztése, halottak és sebesültek, meg nem állapítható, de az a foglyok számánál minden esetre jóval nagyobb volt.

Hadik vesztése, *beszámítva* Ujházy vesztéseit, 88 ember és 57 ló volt; halottak, sebesültek és fogságba jutottak együttvéve.

Az elesettek közt volt a vitéz *Babochay* tábornok, aki a körfalon belül, a porosz gyalogságra intézett rohamnál, csapatai elén meglövetett s rövid idő múlva Berlinben meghalt.

A Berlinben és más helyeken beszedett hadi sarcz összege 300,000 tallér volt; ez összeg, a legénységet megillető 25,000 tallér levonásával, Hoyerswerdából küldetett be a Bautzenben levő hadműveleti pénztárba.

A tisztikar, a tábornokoktól kezdve, le az utolsó zászlótartóig, valamint az egész legénység e vállalatnál példás bátorságot, vitézséget, áldozatkészséget, kitartást és kitünő fegyelmet tanúsított; csakis ez által vált lehetővé, *hogy egy ily portyázó vállalat, ily nagy távolságra végrehajtatott, a nélkül, hogy a legcsekélyebb kihágás történt volna.*

Hadik András altábornagy érdemei első elismerésül az újonnan létesített Mária Terézia-rend nagy keresztjét kapta.

A tisztikar azon tagjai, kik magukat kitüntették, előléptetésekkel jutalmaztattak.

Hadik később még a hadi sarczból is 3000 aranyat kapott.

Még jelentősebb volt azonban sorsára az, hogy ez időtől fogva a császárné és magyar királynő, Mária Terézia, őt kiválóan kegyébe fogadta, mi neki a legfényesebb jövőt biztosította.

FÜLEK HENRIK.